

„Tricolorul la români - înseamnă de identitate”

ISSN 2734-6889

ISSN-L 2734 -6889

**Factor diplomatic și factor militar în înfăptuirea și
recunoașterea internațională a unirii românilor.
De la Alba Iulia, 1 decembrie 1918, la Trianon, 4 iunie 1920 (III)¹**

Prof. univ. Dr. Dumitru PREDA

I.b. Problema frontierei de vest a României; demersuri diplomatice

În momentul sosirii delegației române în capitala Franței, la jumătatea lunii ianuarie 1919, România s-a înfățișat înaintea areopagului internațional ca un stat național unitar de fapt și de drept². Statutul teritorial al Transilvaniei și al regiunilor locuite de români la vest de Munții Apuseni, care urma să fie apărat pentru a i se da o consacrare internațională definitivă, avea la bază următoarele documente: Tratatul de Alianță franco-anglo-ruso-italo-român din 4/17 august 1916 de la București; Declarația Guvernului Statelor Unite din 5 noiembrie 1918; Hotărârea Consiliului Național Român Central (CNRC) din 10 noiembrie 1918 comunicată guvernelor român, ungar și aliate; Hotărârea Adunării Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918; Hotărârea Adunării Naționale săsești de la Mediaș din 8 ianuarie 1919.

În cea de-a doua expunere pe care avea să o facă, la 1 februarie 1919, înaintea „Consiliului celor Zece”, Primul delegat al țării, precizând frontierele revendicate și adăugând că alte sute de mii de conaționali trăiau dincolo de acestea, avea să sublinieze: „Acele cereri nu ar putea fi considerate ca inovații [...] România nu reclamă intrarea în unitatea românească a tuturor acestor populații de dincolo de Dunăre, de Nistru sau de Tisa, nici chiar a aceluia de care ea nu este despărțită decât prin lărgimea unui curs de apă. România cere numai tuturor statelor vecine de a arăta aceeași moderație și de a face aceleași sacrificii în interesul păcii, al liberei dezvoltări a popoarelor și al progresului economic al Europei”³. În concepția Premierului român, Tratatul din 1916 – rod al unor lungi și aprinse negocieri cu Antanta – ținea seama nu numai de interesele legitime și de drepturile istorice ale poporului său, dar și de cele ale națiunii maghiare; astfel, în cadrul teritoriilor revendicate și acordate României nu fusese cuprins

¹ în vol. *Trianon, Trianon! Un secol de mitologie politică revizionistă*, sub coord. Vasile Pușcaș, Ionel N. Sava, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2020, p. 27-66;

² *România la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, ed. Dumitru Preda, Ioan Chipper, Alexandru Ghișa, vol. 1 (*1 Decembrie 1918-28 iunie 1919*), ed. a II-a, Editura Semne, București, 2019, passim.

³ AMAE, fond 71/1914. E2, partea a II-a, vol. 57 (*La Roumanie devant le Congrès de la Paix. Ses revendications territoriales. Mémoire présenté à la Conférence dans la séance du 1er février 1919. Résumé de l'exposé verbal fait par le Premier délégué de Roumanie*).

„Tricolorul la români – înseamnă de identitate”

2

„teritoriul istoric și geografic român” de la est de Tisa, unde se afla, în urma dominației ungare și a măsurilor administrative ale guvernului de la Budapesta din ultimele decenii, o „masă compactă de aproximativ un milion de locuitori, având în orașul Debrețin un centru politic și cultural maghiar”. Pe teritoriul ce urma să fie recunoscut României, conform aceluiași Tratat din 1916, populația românească constituia, chiar conform statisticilor oficiale ungare din 1910, o majoritate absolută de 54% din populația totală, iar dacă acele statistici ar fi fost rectificate înlăturându-se falsificările tendențioase, binecunoscute și în epocă, procentul reprezentat de națiunea română s-ar fi ridicat la circa 62,5%, după alte surse chiar mai mult⁴. În plus, românii reprezentau în Transilvania și ținuturile limitrofe elementul autohton; invazia ungară, colonizarea germanică și cea secuiască, infiltrările artificiale de populații alogene, îndeosebi maghiari sau vorbind maghiara, nu reușiseră să modifice caracterul românesc al întregului teritoriu, ci numai să împiedice evoluția normală a populației românești și să-i răpească dreptul de exercitare a libertăților sale naționale și politice.

Hotărârea Adunării Naționale de la Alba Iulia de unire definitivă a Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmarului și Maramureșului cu România nu venea, astfel, în contradicție cu realitatea istorică și nici cu exigențele principiului autodeterminării promovate de Aliți, exigențele formulate de guvernul român și acceptate în 1916 de Puterile Antantei găsindu-și concretizarea într-o formă democratică, cu caracter plebiscitar. Unitatea națională trebuia și era de fapt realizată respectând principiul etnic, într-un spațiu geografic bine determinat, unde viața poporului român putea să fie asigurată prin condiții de securitate și de evoluție economico-socială necesare existenței sale.

Un *Aide-mémoire* înaintat Marilor Puteri, în martie 1919, de către o delegație a oamenilor politici români din Transilvania, remarca într-un mod extrem de limpede esența acțiunii românești, pe care diverse cercuri mai mult sau mai puțin oficiale se grăbeau s-o eticheteze drept „imperialismul de la București”: *„În judecățile care s-au emis în problema românească se uită, din nefericire, adesea că, independent de tratatele încheiate între România și guvernele aliate, poporul român – care formează marea majoritate a populațiilor provinciilor în chestiune – s-a alăturat în mod spontan la Regatul României prin Actul solemn de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. [...] Este deci clar stabilit că, în afara convențiilor internaționale menționate mai sus, alipirea acestor provincii la România este perfect justificată din punct de vedere juridic, prin voința liber exprimată de marea majoritate a locuitorilor ei. Dreptul internațional clasic, ca și principiile formulate de Președintele Wilson sunt pe deplin aplicabile și la cazul nostru. A vorbi, deci, de imperialismul român referitor la aceste provincii, așa cum o fac adversarii noștri, înseamnă de a da dovadă de rea-credință sau de mare ignoranță”*⁵.

„Noua diplomație” ce consacra principiul autodeterminării naționale ca ax central al viitoarei reglementări mondiale, al cărei campion se dovedeau a fi Statele Unite, interesele diferite și contradictorii, disputele, încă în surdină, pentru sfere de influență la Dunărea de Jos și Marea Neagră, ca și evoluția explozivă a situației în fostul Imperiu Rus, introduseseră și puteau introduce în continuare în ecuația tratatelor de pace elemente de ordin politic, economic și militar, chiar necunoscute, care, în orice caz, nu trebuiau să fie neglijate sau minimalizate de statele interesate, cum era și România.

În fața atâtor incertitudini, care parcă anunțau întregul „calvar al păcii” din 1919-1920, guvernul român a căutat să adopte o atitudine pragmatică, realistă și tenace în concordanță cu obiectivul

⁴ Cf. *Izvoare de demografie istorică*, vol. II *Secolul al XIX-lea-1914. Transilvania*, ed. Iosif I. Adam, Ioan Pușcaș, București, 1987, passim. Vezi și la Ioan Bolovan, *Transilvania între Revoluția de la 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2000, passim; Idem, *Primul Război Mondial și realitățile demografice din Transilvania ...*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015.

⁵ 1918. *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională*, vol. III, doc. 569.

„Tricolorul la români – înseamnă de identitate”

recunoașterii unirii politice desăvârșite la 1 Decembrie 1918. Factorii responsabili au întreprins diverse și consecvente demersuri pentru a cunoaște exact poziția Marilor Puteri învingătoare în legătură cu angajamentele anterior luate față de România, căutând a le informa și deci a clarifica raporturile cu acestea în problemele esențiale, de interes pentru viitorul țării noastre. Totodată, ei s-au dovedit conștienți de amplitudinea evoluției politice internaționale și de faptul că obiectivul național urma să fie atins într-un moment în care și alte națiuni din aceeași regiune a continentului își refăceau sau își reîntregeau entitățile lor statale independente. Se puneă însă întrebarea, în ce măsură și în special sub ce condiții unitatea național-statală românească avea să fie recunoscută și concretizată în documente cu valoare juridică internațională?

3

În urma expunerilor amintite ale Premierului român în fața „Consiliului celor Zece” și a opoziției delegației sârbe în problema Banatului, a fost constituită o „Comisie pentru studiul chestiunilor teritoriale relative la România”. Mandatul ei nu era de a decide asupra valabilității Tratatului din 1916, nici de a hotărî care vor fi viitoarele frontiere ale României, ci de a analiza și opina asupra respectivelor frontiere „pe temeiul etnic, geografic și al necesităților economice”; potrivit mărturiei expertului britanic Harold Temperley, motivele strategice născute din exigențele politice ale momentului nu puteau influența asupra recomandărilor acestei comisii⁶.

În ședința din 8 februarie 1919 experții britanici, americani, francezi și italieni au prezentat patru proiecte cu privire la frontiera de vest a României. Dintre ele cea mai avantajoasă era propunerea britanică, care mergea la aproximativ jumătatea distanței dintre linia Tratatului din 1916 și cea fixată ulterior la Trianon⁷. În sectorul de nord linia de cale ferată Carei-Nagyecsed, până în apropierea confluenței Someșului cu Tisa, aparținea teritoriului românesc. De asemenea, în sectorul sudic orașele Gyula (Jula) și Makó erau atribuite și ele României. Linia franceză mergea ușor spre est de linia britanică, cu excepția că la nord linia Carei-Nagyecsed-Čop (în teritoriul cehoslovac) era acordată României, iar la sud localitatea Makó revenea Ungariei. Liniile italiană și americană erau trasate la est de Satu Mare, Tileagd și Arad; ele nu se întemeiau nici pe criteriul etnic, nici pe cel economic.

Discuțiile preliminare privind frontiera româno-ungară se vor prelungi, fără ca delegația română să aibă dreptul de a participa la ele. La 12 mai 1919 cei „4 Mari” își vor da acordul asupra traseului acesteia⁸, „uitând”, însă, să-l notifice părții române. Evenimentele ulterioare, circumscrise unui climat internațional complicat, caracterizat de starea de război existentă în centrul Europei, în cadrul cărora presiuni de tot felul vor fi făcute la București pentru a ceda din poziția inițială, evenimente ce vor scoate la iveală serioase contradicții între Puterile Aliate în abordarea concretă a raporturilor cu România față de „problema Transilvaniei”, aveau să conducă la amânarea nejustificată a deciziei forumului internațional al păcii până în toamna lui 1919. „Cum a fost tratată România?” – se întreba «Le Journal français», într-un comentariu din noiembrie 1919, tot el dând răspunsul, foarte sec: „într-un mod nedemn”, adăugând: „Cuvântul nu este prea tare [...] Aici politica s-a făcut execuția operațiunilor josnice ale unei finanțe fără scrupule”⁹.

II. Evoluția raporturilor româno-ungare de la conflictul armat din aprilie la războiul din iulie-august 1919; reacțiile Puterilor Aliate la Conferința de Pace și poziția lor față de problema Unirii Românilor de la 1 decembrie 1918

⁶ A History of the Peace Conference of Paris, ed. H.W.V. Temperley, vol. 1, London, 1920, p. 227.

⁷ Ibidem, vol. IV, p. 228; vezi și V.V. Tilea, *op.cit.*, p. 144-145 (și hărțile anexă nr.1 și 2).

⁸ Cf. Sherman David Spector, *Rumania at the Paris Peace Conference. A Study of the Diplomacy of Ioan I.C. Brătianu*, New York, 1962, p. 150-151.

⁹ Apud Ion Rusu Abrudeanu, *op.cit.*, p. 431.

„Tricolorul la români – înseamnă de identitate”

Conflictul armat româno-ungar declanșat la jumătatea lunii aprilie 1919 avea să înregistreze o rapidă și bine pregătită contraofensivă a forțelor românești, care, străpungând bariera naturală a Apusenilor, au înaintat în Maramureș și Crișana, punând stăpânire pe marile centre Satu Mare-Carei-Oradea și Salonta, inclusiv pe calea ferată ce leagă aceste localități¹⁰. Impetuoasa acțiune și rezultatele obținute – până la 1 mai era controlat întregul curs al râului Tisa – au impresionat pe comandanții militari ai Antantei, în frunte cu mareșalul Foch, precum și cercurile politico-diplomatice de la Conferința de Pace¹¹.

După ce într-o notă din 30 aprilie, transmisă Președintelui Wilson și guvernelor cehoslovac, iugoslav și român, Béla Kun, în numele guvernului ungar recunoștea „fără rezerve toate pretențiile teritoriale naționale” ale celor trei state, cerând „imediată încetare a ostilităților”¹², la 2 mai Comandamentul Suprem ungar a trimis parlamentari pentru încheierea armistițiului¹³. În următoarea zi, răspunzând favorabil, Comandamentul Trupelor din Transilvania a înaintat proiectul acordului de armistițiu, care urma să fie valabil până în ziua de 5 august 1919, ora 12.00¹⁴. Dar curând se va lămuri că, de fapt, era o nouă o manevră a guvernanților unguri „pentru a da timp – așa cum sublinia la 10 mai ziarul «Le Temps» – bolșevicilor ruși, care acum două zile au trimis un ultimatum României, spre a cădea în spatele acesteia din urmă. [...] Români au fost atacați în mod serios ... pe Nistru”¹⁵.

În atari condiții, Marele Cartier General român avea să propună mareșalului Foch pregătirea și executarea unei operații comune urgente pentru dezarmarea Armatei Roșii ungare și eliminarea, astfel, a focarului amenințător din centrul Europei¹⁶. Nici de data aceasta Aliații nu s-au putut pune de acord, refuzându-se intervenția armată.

În acest timp pe teritoriul Banatului, aflat sub ocupația militară franco-sârbă, autoritățile ungare continuau să-și exercite atribuțiile, refuzând să recunoască actul de la 1 decembrie 1918 și desfășurând acțiuni ostile față de populația românească. Ele trecuseră chiar la recrutarea de voluntari pentru armata Republicii Ungare a Sfaturilor. Aflat la zona de contact dintre cele două armate aliate, orașul Arad reprezenta în acele zile un important punct strategic. Considerente de ordin militar impuneau cu necesitate luarea sub control a acestui oraș și a zonei adiacente de către trupele române. La 12 mai, conform hotărârii guvernului României și cu acordul comandantului-șef al Armatei aliate din Orient, Marele Cartier General avea să dispună intrarea trupelor sale în orașul de pe Mureș, informând în acest sens și Comandamentul aliat de la Belgrad. Astfel că, în dimineața zilei de 17 mai 1919, ostașii Regimentului 6 vânători, întărit cu o baterie de artilerie, aveau să intre în Arad, fiind primiți cu mult entuziasm. Dar trecerea orașului și a județului sub autoritatea românească deplină va fi realizată abia două luni mai târziu¹⁷.

¹⁰ Dumitru Preda (coord.), Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari*, p. 207-258.

¹¹ AMAE, fond Paris, vol. 44, partea I, passim; AN-B, fond Microfilme RDG, rola 87, c. 405-406; Ibidem, fond Microfilme SUA, rola 632, c. 223-226; *Exposé sur les opérations de l'armée roumaine ...*, p. 42-44; Général Jean Bernachot, *op.cit.*, vol. 1, anexa 26.

¹² *1918. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român ...*, vol. III, doc. 601.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ AMR, fond Microfilme, rola PII.1. 2 614, c. 547-553.

¹⁵ Apud *1918. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român ...*, vol. III, doc. 607. Defecțiunea hatmanului N.A. Grigoriev, care, după ocuparea Odesei, se răsucise împotriva puterii sovietice de la Kiev, ca și succesele repurtate de forțele albe-gardiste ale amiralului Kolceak au împiedicat declanșarea unor acțiuni ofensive de proporții pe linia Nistrului, tentativele de pătrundere în Basarabia fiind rapid anihilate de Comandamentul român. Vezi și la Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918-1940*, Institutul European, Iași, 1991, p. 79-81.

¹⁶ *Exposé sur les opérations de l'armée roumaine*, p. 39 (anexa 92); Lt.colonel Constantin Drăgănescu, *op.cit.*, p. 179.

¹⁷ AMR, fond Microfilme, rola PII.1. 2 614, c. 561-603; Radu Păiușan, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire*, Editura de Vest, Timișoara, 1993, cap. IV.

„Tricolorul la români – înseamnă de identitate”

Profitând de oprirea ofensivei române, Comandamentul Armatei Roșii ungare a reușit ca, în scurt timp, să refacă și să întărească capacitatea de luptă a unităților sale. Informat și încurajat de indecizia Puterilor Aliate, după o săptămână – timp în care s-au semnalat scurte ciocniri și hărțuiri – la 16 mai el a declanșat atacul asupra forțelor cehoslovace, generalizat patru zile mai târziu pe întregul front¹⁸. Prin această inițiativă se urmărea ca, la joncțiunea dintre cele două grupări aliate, româno-cehoslovacă, să fie deschis un culoar direct spre regiunea în care acționau trupele bolșevice, ucrainene și ruse, adică acele forțe de la care se aștepta un puternic sprijin logistic și operativ. Intervenția energică a unităților române avea să interzică, la începutul lui iunie, stabilirea legăturii cu Armata Roșie ucraineană.

5

În același timp, starea conflictuală continuă dintre Polonia și Republica Ucraina, generată de disputele teritoriale din Galiția, în condițiile în care guvernul de la Varșovia urmărea restaurarea suveranității sale în vechile frontiere de dinainte de prima împărțire a regatului polon (1772), constituia – alături de amenințarea forțelor bolșevice ucrainene conduse de Cristian Hristo Rakovski, președintele Consiliului Comisarilor Poporului – un factor extrem de neliniștitor pentru Înalțul Comandament român, nevoit să facă față unor nevoi multiple de apărare pe un front deschis de la Dunăre la Carpații Orientali și până la Marea Neagră. La cererea părții poloneze, la 23 mai aveau să fie declanșate operațiile propriu-zise ale Diviziei 8 române (general Zadik)/Corpul 4 armată, trupele sale depășind frontiera Bucovinei și înaintând între Carpați și izvoarele Nistrului până la linia Nadwórna (Nadvirna)-Ottynija-Nieszwiska, unde au constituit un aliniament defensiv de protecție; grupate pe trei direcții, trupele române și-au continuat deplasarea, păstrând, cu ajutorul aparatelor de aviație, o strânsă legătură atât cu Comandamentul polonez, ca și cu Grupul de Nord din Transilvania. Până la 26 mai, ele au reușit să ocupe un aliniament înaintat Olesza-Ottyniya-Nadwórna-Tartarow (Tatariv), la sfârșitul lunii stabilind legătura directă cu marile unități poloneze. Două luni mai târziu, la 17 august 1919, ora 0.00, conform protocolului încheiat de Înalțul Comandament român cu Statul Major al armatei polone, s-a trecut la evacuarea provinciei, operație încheiată în ziua de 24 august¹⁹.

Desfășurările militare din a doua parte a lunii mai și începutul lunii iunie, ofensiva victorioasă a Armatei Roșii ungare în Slovacia (la 6 iunie cădea Košice, iar la 8 iunie și Prešov), au trezit serioase temeri liderilor Puterilor Aliate care, la Paris, se pregăteau să finalizeze documentele păcii și noii ordini politico-militare pe bătrânul continent. Opiniile diferențiate privind mijloacele și modul de soluționare a stării conflictuale din centrul Europei, datorate în primul rând unor interese divergente în regiune, dar și unor optici diferite de apreciere a elementelor care o generaseră, avea să conducă la perpetuarea ezitărilor și la absența unor măsuri mai ferme care să pună capăt „tuturor ostilităților inutile”, după cum se afirma în hotărârea din 7 iunie, făcută publică în ziua următoare.

„Sfătuit” și uneori chiar amenințat cu represii diplomatice și economice, Premierul Ion I.C. Brătianu va dovedi și în acest context, puțin favorabil, o poziție curajoasă, demnă și constructivă în abordarea concretă a problemelor cu care țara sa se confrunta. Și aceasta chiar dacă, pe alocuri, ea deranja sensibil orgolii și interese egoiste ale partenerilor săi. Președintele Raymond Poincaré, sesizând pericolul creat de menținerea regimului agresiv de la Budapesta, într-o scrisoare din 25 mai trimisă ministrului Afacerilor Străine, Stephen Pichon²⁰, ținu să-i repete că „metoda urmată față de România, ca și față de celelalte state mici, le lasă tuturor un gust amar”. Dar tonul atitudinii Republicii franceze nu

¹⁸ Despre reconstituirea Armatei Roșii ungare și „campania din nord” împotriva Cehoslovaciei, vezi *Magyarország hadtörténete*, vol. 2, p. 227-236.

¹⁹ Pe larg, vezi *Memoriul istoric rezumând acțiunea trupelor Diviziei 8 din Pocuția*, în AMR, fond Marele Stat major. Serviciul istoric, dosar 477, f. 25-209. Pe această bază, Colonelul Ion Giurcă a scris recent lucrarea *Trei luni în Pocuția. Acțiuni ale Diviziei 8 infanterie 23 mai-24 august 1919*, Editura Militară, București, 2019.

²⁰ Raymond Poincaré, *Au service de la France. Neuf années de souvenirs*, vol. XI, *A la recherche de la Paix 1919*, Paris, 1974, p. 455.

„Tricolorul la români – înseamnă de identitate”

Îl dădea Președintele, ci Premierul Clemenceau, ale cărui sentimente față de aliatul său (Brianu) nu erau dintre cele mai cordiale.

În fața celor „4 Mari”, Brătianu avea să sublinieze că „România e nu numai în stare de război, dar în război declarat cu bolșevicii din Rusia și cu cei din Ungaria”, adăugând: „E foarte bine să dezarmați jandarmii, dar cu condiția de a fi dezarmat în prealabil pe briganzi”²¹. Invitat cu N. Mișu să ia parte la ședința din după-amiaza zilei de 10 iunie, împreună cu reprezentanții Cehoslovaciei, și supus unui rechizitoriu sever din partea Președintelui Wilson, chiar violent al șefului de cabinet britanic Lloyd George, care au reclamat imediată evacuare de pe Tisa, Primul delegat al României demonstra energie, fără ascunzișuri, temeierile poziției guvernului său: „Dacă ungerii nu înțeleg situația lor adevărată și nu renunță la vechile lor pretenții, pacea va deveni din ce în ce mai dificilă”. Iată de ce guvernul său „nu va putea să-și ia răspunderea unei retrageri a forțelor române de pe Tisa, până când nu va cunoaște garanțiile obținute de la unguri, pentru a evita pe viitor conflictele cu ei”²².

După ce a doua zi dimineața în ședința Consiliului Miniștrilor Afacerilor Străine se comunica delegației române frontiera de vest și nord-vest cu Ungaria, la 13 iunie Georges Clemenceau avea să adreseze prin radio o Notă guvernelor român și cehoslovac, prin care, în numele Puterilor Aliate și Asociate, declara: „1. **Frontierele descrise în telegrama de mai jos vor fi frontierele care vor despărți de o manieră permanentă Ungaria de Cehoslovacia și România.** 2. Forțele armate ale acestor state trebuie imediat să înceteze ostilitățile și să se retragă în cel mai scurt timp posibil în interiorul frontierelor naturale astfel stabilite”²³. Avertizând că „Niciun stat nu va fi răsplătit printr-o mărire de teritorii pentru că a prelungit ororile războiului”²⁴ (idee obsesiv repetată de Marile Puteri aliate față de România, prin inversarea datelor reale ale situației – într-o încercare de incriminare a poziției guvernului Brătianu, în final Nota apela la înțelegerea și solidaritatea micii lor aliate în îndeplinirea hotărârilor anunțate. De asemenea, Clemenceau mai preciza că „s-a cerut armatei ungare să se retragă din Cehoslovacia” și s-a făcut cunoscut guvernului ungar că „îndată ce această mișcare va fi executată, armata română, la rândul ei, se va retrage dincolo de noile frontiere românești”²⁵. Angajamentul luat fără acordul României era încă o dovadă a încercării Marilor Puteri de a-și impune voința, neținând seama de necesitățile de securitate ale partenerilor lor „secundari”. În plus, ceea ce atrăgea protestul recent „guvernului național” de la Szeged, în frunte Károlyi Gyula, vărul fostului președinte al Republicii, intenția de a invita la Conferința de Pace reprezentanții regimului bolșevic de la Budapesta era un pas important spre recunoașterea oficială a acestuia, ceea ce ar fi adus un element nou în relațiile internaționale.

Între timp, la București, Consiliul de Miniștri, întrunit de urgență în prezența Regelui Ferdinand I hotărâ în unanimitate rechemarea la București a lui Ion I.C. Brătianu. Înainte de a părăsi capitala Franței ca răspuns la atitudinea discriminatoare a Marilor Puteri față de țara sa, acesta a înaintat, la 2 iulie, un ultim memoriu *România în fața Congresului de Pace*, prin care protesta solemn împotriva nerecunoașterii unor frontiere care să asigure României securitatea ei națională. Poziția sa avea să fie susținută și de data aceasta de mareșalul Foch, care se pronunțase consecvent pentru securizarea „citadelei române”²⁶. Brătianu – va remarca mai târziu istoricul nord-american Sherman David Spector în documentata sa analiză asupra diplomației române din acea perioadă – „a reușit să demonstreze că nu

²¹ *Les Délibérations du Conseil des Quatre ...*, vol. II *De la remise à la délégation allemande des conditions de paix jusqu'à la signature du Traité de Versailles*, Paris, 1955, doc. CXXI.

²² *Exposé sur les opérations de l'armée roumaine*, p. 46 (anexa109).

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 47.

²⁶ *1918. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român ...*, vol. III, doc. 639.

„Tricolorul la români – înseamnă de identitate”

se mai putea spera ca România să rămână sub o permanentă supunere față de mașinațiunile Marilor Puteri, care încercau s-o folosească ca pe un pion. Brătianu a răsturnat conceptul stabilit, și anume acela că statele europene mai mici au doar controlul marginal asupra propriilor destine”²⁷.

Demersurile angajate de mareșalul Foch cu comandamentele militare aliate român, sârb și cehoslovac privind o acțiune militară în comun pentru stingerea focarului de război reprezentat de Ungaria nu aveau să fie concretizate din cauza neînțelegerilor existente în cadrul Consiliului Suprem Aliat. După ședința reprezentanților Marilor Puteri din 17 iulie 1919, unde a fost rediscutată problema, mareșalul a informat delegația română despre eșecul noii sale tentative, precizând „în consecință România și statele aliate [trebuie] să caute a-și rezolva singure problemele militare ce li se pun, fără a lua însă atitudini ostile Antantei, care va fi mulțumită adesea să constate situații de fapt și să ia act de ele”²⁸.

Referindu-se la aceste evenimente, N. Titulescu, într-o epistolă trimisă la 31 ianuarie 1926 cunoscutului profesor universitar G. de Lapradelle, ținea să-i reamintească: „în faimoasa ședință a Consiliului Suprem din 11 iulie 1919, Puterile Aliate și Asociate au cerut națiunilor vecine cu Ungaria o intervenție militară pentru a extirpa bolșevismul care domnea atunci la Budapesta. Ele s-au declarat toate, în principiu, de acord cu măsurile cerute de Consiliul Suprem, pe care mareșalul Foch le-a precizat [...] Dar dacă toată lumea a fost de acord asupra principiului, unii au cerut, pentru a interveni, ca să li se garanteze frontierele, alții au considerat că momentul nu era propice. Ceea ce l-a făcut pe domnul Clemenceau să spună: «România își oferă diviziile, dar nu ne cere nimic»”²⁹.

În atari împrejurări, guvernul român a înțeles că unicul garant al independenței și al asigurării integrității teritoriale ale statului național întregit rămâneau forțele sale armate.

Informațiile deținute de conducătorii de la Budapesta, potrivit cărora Puterile Aliate nu aveau posibilitatea să acorde ajutor militar României în cazul în care aceasta ar fi fost atacată pe Tisa, au influențat, desigur, atitudinea Comandamentului ungar, în sensul grăbirii atacului proiectat. Declanșarea ofensivei a fost stabilită pentru 20 iulie, la ora 3.00, când forțele ungare urmau să forțeze Tisa și să dezvolte ofensiva la est, cu direcția principală Oradea.

Războiul româno-ungar³⁰ s-a desfășurat în două faze. Cea dintâi a cuprins, la rândul ei, două momente distincte: ofensiva ungară, între 20 și 23 iulie, și contraofensiva română, între 24 și 27 iulie. Cea de-a doua a debutat cu o etapă pregătitoare (27-30 iulie), pentru ca la 30 iulie să se producă forțarea Tisei de către armata română, continuată cu operația de urmărire (cca 105 km) prin lupte pe teritoriul ungar (31 iulie-4 august) și ocuparea Budapestei. Guvernul Garbai-Kun nu s-a așteptat ca armata română să-și continue ofensiva spre Budapesta. Se credea că, la fel ca în luna mai 1919, trupele române se vor opri și își vor reorganiza dispozitivul de apărare pe aliniamentul Tisei. Dar, atât timp cât cercurile politice conducătoare ungare continuau să nu recunoască explicit hotărârea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, de unire a Transilvaniei cu România, și recurgeau la forța armelor pentru a se opune împlinirii acestei decizii luate în mod democratic, oprirea forțelor române pe Tisa ar fi fost o greșeală. În consecință, Înaltul Comandament român a hotărât forțarea Tisei și urmărirea armatei ungare până la capitulare. Numai astfel se putea stinge focarul de război din central Europei care pusese în pericol integritatea teritorială a României și pacea în această parte a continentului. Oportunitatea acestei acțiuni a fost recunoscută și de Aliați.

²⁷ Sherman David Spector, *Rumania at the Paris Peace Conference*, p. 235.

²⁸ AMAE, fond 71/1914. E2, partea a II-a, vol. 58, f. 127.

²⁹ Dumitru Preda (coord.), Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari...*, p. 21-22.

³⁰ *Ibidem*, p. 262-295.

„Tricolorul la români – înseamnă de identitate”

Importanța deosebită pe care cercurile conducătoare ale României au acordat-o acțiunilor armatei române pentru forțarea Tisei și urmărirea trupelor ungare spre Budapesta a fost pusă în evidență de însuși faptul că Regele Ferdinand I, Regina Maria, precum și Primul Ministru Ion I.C. Brătianu au fost prezenți în acele zile pe front.

Succesul repurtat a fost remarcabil, Armata Roșie ungară fiind practic destrămată, dezastrul militar având consecințe imediate în plan politic. În cursul zilei de 1 august cabinetul Garbai-Kun și-a depus mandatul, în locul lui fiind format un guvern de nuanță social-democratică, în frunte cu Peidl Gyula.

La 4 august, ora 18,00, generalul Mărdărescu, comandantul trupelor din Transilvania, primea în mod solemn, pe bulevardul Andrásy, defilarea trupelor sale. Frank Rattigan, însărcinatul cu afaceri al Marii Britanii la București, raporta la 6 august 1919 către Foreign Office: „Sunt informat că trupele române la intrarea în Budapesta au fost primite, dacă nu cu entuziasm, în orice caz cu o aparentă satisfacție de populația ungară”³¹. Satisfacție datorată, desigur, căderii regimului comunist. „*La Budapesta – avea să sublinieze savantul N. Iorga – n-am căutat să jignim mândria acestui popor adesea legat în istorie cu al nostru [...], ci am afirmat dreptul nostru asupra Ardealului, unde nația noastră se sprijină pe vechimea de locuință, pe preponderența numerică, pe necesitatea geografică și mai ales pe voința liber exprimată a majorității locuitorilor săi, azi cetățeni egal îndreptățiți ai statului român*”³².

Acțiunea militară a României împotriva Republicii Ungare a Sfatului s-a bucurat de un larg ecou în rândul opiniei publice din țările aliate, care a ținut să releve pe diverse căi atât succesul operațiilor desfășurate de trupele române, cât și sensurile politice majore ale deznodământului conflictului militar. Numeroase personalități politice ale vremii și-au exprimat opiniile favorabile și aprecierile lor pozitive la adresa României și a oștirii sale. Concomitent cu aceste opinii obiective, cercurile revanșarde și șovine maghiare, permanent obsedate de ideea restaurării, prin orice căi și mijloace, a „Marii Ungarii a Sf. Ștefan”, au dezlănțuit o susținută campanie de calomnii și zvonuri tendențioase, menite a discredita România și armata sa. Propaganda cercurilor politice ungare împotriva României avea să deruteze unele personalități influente, civile și militare din rândul Antantei, care nu și-au ascuns „indignarea” față de comportarea „nesupusă” a guvernului român în relațiile cu Marii Aliați, cu Misiunea Antantei de la Budapesta. În acest context, Premierul Brătianu comunica, la 9 august lui N. Mișu, rămas în fruntea delegației României la Conferința de Pace de la Paris: „Eu înțeleg să fiu la Pesta colaboratorul Aliaților și să nu fiu tratat acolo nici ca inamic, nici ca învins”³³.

În perioada cât Budapesta a fost sub ocupația românească, obiectivele înaltului comisar Constantin Diamandy și ale armatei române au vizat restabilirea și menținerea ordinii și liniștii necesare reintrării în normal a vieții publice ungare, sprijinirea autorităților ungare pentru reluarea activității, instituirea unei administrații legale, asigurarea cadrului necesar manifestării libertăților politice și culturale, ajutorarea și alimentarea populației ungare, acordarea sprijinului pentru reorganizarea armatei și jandarmeriei. În acest fel armata română a contribuit la stingerea focarului de război din centrul Europei și limitarea exportului de revoluție al sovietelor. Pentru împlinirea acestor obiective, autoritățile române de ocupație nu s-au amestecat în problemele interne ale statului ungar, dimpotrivă,

³¹ *Documents on British Foreign Policy, First Series*, vol. 6, London, 1930, p. 129.

³² Dumitru Preda (coord.), Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari*, p. 22.

³³ AMAE, fond 71/1914. E2, partea a II-a, vol. 58, f.163.

„Tricolorul la români – înseamnă de identitate”

ele au acordat libertate deplină presei, vieții politice și activității guvernamentale, cu singura condiție să nu se atingă interesele României și siguranța armatei sale³⁴.

Aversiunea Consiliului Suprem Aliat împotriva României, manifestată în această a doua perioadă a lui 1919, s-a datorat, în egală măsură, refuzului guvernului de la București de a semna tratatul de pace cu Austria, care, mai ales prin articolul 60, îi aducea grave prejudicii independenței și suveranității naționale, cât și neacceptării pretențiilor aceluiași cercuri americane de a obține poziții cheie în economia românească³⁵. Aceste cauze principale au determinat, alături de evoluțiile tensionate din Ungaria, inclusiv după retragerea armatei române din Capitală, în noiembrie 1919 („teroarea albă, guvernul Arhiducelui Iosif, etc), amânarea încheierii păcii cu Ungaria.

Relațiile încordate între România și Marile Puteri Aliate din vara și toamna anului 1919, chiar și după demisia lui Ion I.C. Brătianu în 12 septembrie³⁶, au continuat să se manifeste cu intensități diverse, totuși, până la instalarea noului guvern Alexandru Vaida-Voevod (5 decembrie 1919)³⁷. „Politica de rezistență” de până atunci a Bucureștilor, dezvoltată cu „insistență și sânguință”, avea să facă loc unei abile „diplomații a compromisului”, acceptată de ambele părți, prin care, fără a se eluda interesul național fundamental, se va ajunge în cele din urmă la finalizarea păcii. Iar în cadrul acestui întortocheat proces puterea armată a României, rolul ei în balanța strategică zonală au constituit unul din argumentele forte în negocierile continuate la Paris și Londra.

Considerată drept una din cele mai strălucite pagini din istoria neamului românesc, lupta pentru apărarea Statului național întregit la 1 Decembrie 1918 și recunoașterea sa pe plan internațional desfășurată deopotrivă pe plan diplomatic și militar, în cadrul căreia așa cum am evidențiat rolul armatei române a fost hotărâtor, s-a încheiat cu semnarea tratatelor de pace, în cadrul cărora Tratatul de la Trianon-Versailles din 4 iunie 1920 a consemnat în plan juridic și moral o victorie decisivă în afirmarea drepturilor și demnității românilor în conștiința umanității.

Abstract:

The present study is a synthesis of the events from November/December 1918 to June 1920 and highlights the coordinates of internal policy actions and external demarches to defend the Union of Romanians proclaimed in 1918, and in which the role of the military and diplomatic factors was evident. Key words: Romania, Entente coalition, Diplomacy, Hungary, Transylvania, Soviet Russia, Soviet Ukraine, Bolshevism, The Paris Peace Conference, The Trianon Peace Treaty with Hungary

³⁴ Dumitru Preda (coord.), Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op.cit.*, p. 296-327.

³⁵ Vezi, pe larg, în *România în relațiile internaționale 1699-1939*, Iași, 1980, cap. IX. Cf. Nicolae-Petrescu-Comnen, *Luci e ombre sull'Europa 1914-1950*, Milano, 1957, passim. Cf. Liviu Maior, *Alexandru Vaida Voevod la Paris. Relațiile sale cu delegația S.U.A. a Conferința de Pace (1919)*, în Idem, *Alexandru Vaida Voevod. Putere și defăimare (Studii)*, RAO, București, 2010, p. 97-120.

³⁶ Sherman David Spector, *op.cit.*, p. 159-213.

³⁷ V.F. Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris*, p. 90 - și urm.